

*David Řehák, Pavel Foltin, Richard Stojar: Vybrané aspekty soudobého terorismu
Ministerstvo obrany České republiky – AVIS 2008. 144 stran.*

Změna bezpečnostní situace po 11. září 2001 je doprovázena i zvyšujícím se počtem bezpečnostních studií, zvláště o terorismu. Tak je tomu i v naší republice. Monografie tří autorů brněnské Univerzity obrany se po vymezení kategorie terorismu a jeho historickém vývoji věnuje teroristickým skupinám, typologii terorismu, způsobům jeho realizace, formám a důsledkům. Samostatná část se zabývá bojem proti terorismu. Kladně je třeba ocenit dokumentární část studie, která dává souhrnný přehled o zahraniční a české literatuře o terorismu včetně elektronických zdrojů; je tu i chronologický přehled nejvýznamnějších teroristických činů počínaje sarajevským atentátem v roce 1914 a stručná charakteristika vybraných teroristických organizací a skupin: Action Directe ve Francii, celosvětově působící al-Ka'ida, ETA ve Španělsku a ve Francii, Hamas a Hisballáh v Palestině, Izraeli a v Libanonu, IRA ve Velké Británii a v Severním Irsku a Óm šinrikjó v Japonsku, Rusku, USA a Austrálii.

I když autoři nepovažují terorismus v souladu s narůstajícím obecným přesvědčením za hrozbu nejzávažnější (tou jsou pro ně především globální a regionální válečné konflikty, proliferace zbraní hromadného ničení a konvenční zbrojení), ale za jednu z neaktuálnějších, právě pozornost aktérům terorismu je ve srovnání s jinými studiemi s podobným tématem zvláště přínosná.

Autoři se hned zpočátku distancují od mnoha jiných bezpečnostních expertů, když prezentují odlišný, ale správný názor, že se „terorismus stává novou formou vedení války, respektive teroristické organizace se stávají dalšími aktéry ozbrojených konfliktů“ (str. 5). Tito aktéři se výrazně odlišují od dosavadních aktérů vedení ozbrojených konfliktů, jimž byly státy, mnohdy doplňované gerilovými či partyzánskými složkami, protože představují nestátní subjekty.

Terorismus je moderní formou asymetrického boje proti silnějšímu nepříteli, kterou nacházíme již v koloniálních válkách minulých století. Pokouší se tak překonat stále se prohlubující technologickou propast reprezentovanou sofistikovanými a nákladnými zbraňovými systémy vyspělých států.

Za klad práce lze považovat rozlišení mezi konvenční válkou vedenou státy, gerilovým a partyzánským hnutím jako asymetrickým způsobem boje proti okupantům či nedemokratickým politickým režimům a terorismem, který ve srovnávání s minulostí má „rozsáhlé množství motivů, organizačních metod a nástrojů jeho realizace“ (str. 8).

Autoři charakterizují terorismus těmito znaky (str. 8):

- ❑ zpravidla se jedná o předem promyšlenou a plánovanou činnost,
- ❑ aktéři své jednání chápou jako poslání, které má přispět k naplnění jejich cíle,
- ❑ působí infiltrovaně a v přísném utajení,
- ❑ obsahuje nezákonné užití nebo hrozbu užitím různých forem násilí,
- ❑ útoky jsou zaměřeny na nezúčastněné civilní obyvatelstvo a civilní cíle,
- ❑ primárním účelem je vyslat vážné zastrašující poselství,
- ❑ obvykle je realizován nestátními skupinami či organizacemi.

David Řehák, Pavel Foltín, Richard Stojar citují týmovou definici terorismu z roku 1988, syntetizující stovku dosud existujících definic, na které se shodla většina dotázaných bezpečnostních a vojenských expertů.

„Terorismus je metodou vzbuzování strachu prostřednictvím opakovaných násilných aktů, vykonávaných tajnými nebo polotajnými jednotlivci, skupinami či státními orgány z idiosynkratických, kriminálních nebo politických důvodů, přičemž na rozdíl od atentátů nejsou přímé oběti násilí pravým terčem teroru. Okamžité lidské oběti násilných aktů jsou obvykle buď vybrány náhodně (příležitostné terče) z cílové veřejnosti, nebo záměrně (reprezentativní nebo symbolický terč) a slouží k předání zprávy. Komunikační procesy mezi teroristy (organizací), obětí a hlavním terčem, založené na násilí a šíření strachu, jsou využívány k manipulaci hlavního terče (veřejnosti) tím, že se z nich stávají terče teroru, požadavků nebo upoutání pozornosti v závislosti na tom, zda jde o zastrašování, násilné donucování nebo šíření propagandy.“ (str. 14; zdroj: Strmiska, M.: Politický terorismus. Masarykova univerzita Brno, 1996, str. 11).

Historický vývoj terorismu nejlépe charakterizuje také právě již citovaný Maxmilián Strmiska: „V dějinách evropských stejně jako mimoevropských lze najít nejrůznější fenomény krajního násilí s teroristickými aspekty. Mnoho společností zažilo sicilské nešpory, bartolomějské noci, náboženské války, povstání chiliastických fanatiků, mimořádně kruté *jacquerie*, dynastické vraždy, tyranicidy a atentáty, převraty a spiknutí, spjaté s krvavými lázněmi, hrůzovládami a režimy teroru v nejrůznějších podobách a formách.“ Autoři jej rozdělují na etapu historickou (do konce 17. století), nacionalistickou (od 18. století do roku 1913), válek (1914–1945), studené války (1946–1989) a studeného míru (od roku 1990).

Nejvíce nás aktuálně zajímá etapa poslední. Ve srovnání s předcházející, v níž převažovaly příčiny ideologické a politické, v současné době jsou to motivy náboženské a nacionální. Zatímco v etapě studené války šlo řádově o stovky teroristických útoků a obětí, nyní jde řádově o tisíce.

Od 11. září 2001 se počet útoků po útoku na Afghánistán a Irák zečtyřnásobil a oběti ztrojnásobil. Za poslední dekádu let se počet mrtvých přiblížil pěti desítkám tisíc. Je to strašné číslo. Je však povinností recenzenta uvést jiné otřesné číslo: ve světě zemře hladem nebo na banální nemoci podobný počet padesáti tisíc dětí za pouhé dva dny. I při teroristických útocích také neustále stoupá podíl civilních obětí včetně žen a právě dětí.

Na druhé straně je nutné připomenout, že chudoba a obecně sociální podmínky života nejsou jedinou příčinou terorismu, ale vytvářejí pro něj vhodné zázemí, zvláště pokud jde o rekrutaci nových, řadových členů teroristických organizací.

Pro profesionální vojáky je nejpřínosnější druhý a nejrozsáhlejší oddíl Proces realizace terorismu. Pojednává o teroristických skupinách (příčiny vzniku, charakteristika, profil, podpora a financování). Zajímavá je typologie terorismu (politický, náboženský, monotematický – např. ekoterorismus nebo boj proti potratům, kriminální a psychotický – realizovaný patologickými jednotlivci). Praktický charakter mají kapitoly o způsobech realizace terorismu (ochrana kritické infrastruktury, psychický nátlak a vražedné útoky) a prostředky či formy terorismu (letální prostředky – konvenční a nekonvenční zbraně, neletální prostředky – neletální zbraně a neletální prostředky).

Poslední kapitola se zabývá dopady terorismu (v oblasti státních struktur, ekonomiky, lidské psychiky, infrastruktury a životního prostředí); je možné predikovat, že v případě dalšího rozšiřování teroristického způsobu boje mohou být patrnější i axiologické důsledky,

tn. vedoucí k podstatnější změně hodnotových struktur a hodnotových orientací lidí nejen v ohrožených oblastech, ale na celém světě.

Poslední, třetí oddíl se věnuje boji proti terorismu. Autoři si jsou vědomi, že je limitován především nelehkou rozpoznatelností jeho faktických záměrů a těžko predikovatelného vývoje. Proto primárně zaměřují pozornost na činnost zpravodajských služeb a vědeckovýzkumných pracovišť, a následně na protiteroristické jednotky a ozbrojené síly nasazované do boje proti teroristům.

V boji proti terorismu mají rozhodující úlohu mezinárodní organizace. V popředí pozornosti autorů je Organizace spojených národů (přijetí Globální protiteroristické strategie v roce 2006), Organizace Severoatlantické smlouvy (přijetí Plánu boje proti terorismu v roce 2002), Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (založení oddělení boje proti terorismu), Rada Evropy (ustavení multidisciplinární skupiny pro mezinárodní boj proti terorismu v roce 2001) a Evropská unie (Akční plán boje proti terorismu z roku 2001 a přijetí evropské bezpečnostní strategie v roce 2003).

Za základní nástroj boje proti terorismu autoři považují prevenci s využitím legislativy, konvencí a akčních plánů. Důležitý je monitoring informací, pohybu osob a kontrola médií.

Stranou zájmu ale zůstává nejdůležitější forma prevence, jíž je řešení primárních příčin terorismu, přeměňování prostředků vynakládaných na ozbrojené síly (podle SIPRI v roce 2007 ve výši 1,2 bilionu amerických dolarů) na pomoc rozvojovým zemím, zvláště zhrouteným nebo okupovaným. Stejně tak by se vyspělé země měly vyvarovat vyvážet do nerozvinutých zemí pro dosažení vysokého zisku zbraně a zneužitelné technologie. Je to sebevraždné. Těžko bojovat proti terorismu, když peníze jsou silnější než pud sebezáchovy, když už nemluvíme o lidské solidaritě.

Citovat zasluhují poslední věty monografie: „Proklamovaná válka s terorismem, do níž se zapojila i Česká republika, terorismus povýšila na největší hrozbu od dob studené války a s ní spojené hrozby jaderné konfrontace dvou supervelmocí. Otázkou však zůstává, zda se dá válka s protivníkem, kterého nedokážeme v úplnosti ani popsat, vyhrát, a zda se nejedná o jev, který je stejně tak nevykořenitelný jako korupce. V neposlední řadě terorismus vnáší do demokratické společnosti také dilema, zda nebude nutné ve snaze zajistit občanům bezpečnost omezit jejich svobodu.“

Jenže to je právě jedním z primárních cílů aktérů využívajících terorismu jako asymetrického způsobu boje. Možná daleko účinnější by bylo vzdát se mesiášské role šířitelů demokracie, ať jsme o tom sebeupřímněji přesvědčeni, když na to nejsou státy a národy mimo západní civilizaci přinejmenším připraveny, či spíše ji vzhledem k historickému vývoji nepovažují a přijatelnou hodnotu. Určitě ne v reálném čase.

Závěr: Monografii Vybrané aspekty soudobého terorismu lze považovat za velmi cennou a prospěšnou. Přistupuje k tématu racionalisticky. Rozšiřuje poznání o tématu. Ve srovnání s texty na obdobné téma je nutné ocenit, že autoři se zabývají také státním terorismem a úlohou médií. Silnou stránkou publikace je, že nečerpá jenom ze západní literatury, ale i naší; bohužel stranou jako i v jiných publikacích zůstává pozornost k pracím východních autorů, zvláště ruských, což může vést k jednostrannosti pohledu. Možná by nám to usnadnilo i lépe pochopit ruské bezpečnostní a vojenské záměry. Stejně tak je slabým místem monografie pozornost prognostické dimenzi tématu. Ale to je opět slabina většiny našich prací o bezpečnostních a vojenských tématech. V každém případě je však možné publikaci doporučit.

- ar -